

*View Over the Balkan Peninsula
Поглед над Балканите*

ПЪРВАТА ИНВАЗИЯ НА НОРМАНИТЕ НА БАЛКАНИТЕ (1081 – 1085) И ДИПЛОМАТИЧЕСКИТЕ ХОДОВЕ НА ВИЗАНТИЙСКАТА ИМПЕРИЯ

Иван Симов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията е посветена на първото норманско нашествие на Балканския полуостров (1081 – 1085). Фокусът е поставен върху дипломатическата реакция на Византийската империя спрямо норманската опасност. Въз основа на разнообразна изворова база са разгледани неуспешните опити за сключване на нормано-византийски съюз, скрепен чрез брак, и са открити ключовите моменти във военната кампания на Робер Гискара на Балканите.

Keywords: Norman invasion, Balkans, Byzantine Empire, Robert Guiscard

В началото на XI век в Южна Италия се появили норманите, на които първоначално се гледало с известно пренебрежение. Впоследствие те се превърнали във фактор, с който трябвало да се съобразяват както германските владетели, така и византийските императори.

Могат да се открият няколко етапа на установяването на норманите в Италия, в продължение на които те влезли в различни по характер отношения с управляващите и населението на Южна Италия¹⁾. Скоро след пристигането си на Апенините като поклонници норманите си изградили образ на страховити воители. Еме от Монте Касино и Гийом от Апулия съобщават за тези първи военни действия, като двата извора посочват различен противник – византийци и араби.

Събитията, описани от монаха Еме, се отнасят до военни действия срещу арабите в периода 999 – 1000 г. Той написал своята „История на норманите“ около 80 години след събитията²⁾. Произведението на Гийом от Апулия е посветено на Робер Гискара и вероятно е поръчано от неговия син Роже Борса с цел да затвърди претенциите си към наследството на баща си. Гийом написал „За делата на Робер Гискара“ към края на XI век, създавайки не просто една поема, изпълнена с похвали, а типично идеологическо съчинение. Войнските качества и доблест на Робер според автора били основание за всички бъдещи

териториални претенции на норманите. Гийом е силно пристрастен в отношението си към византийците, както и към всички останали врагове на Робер.

Еме от Монте Касино и Гийом представят по различен начин появата на норманите с различна датировка, но дали това са различни версии на едно и също събитие, или две отделни събития, настъпили в кратък интервал от време, е трудно да се каже.

Според Гийом при посещението си в Монте Гаргано – свещено място за норманските поклонници, където се смятало, че се е явил архангел Михаил, норманите срещнали един ломбардски аристократ на име Мелус, облечен по византийски маниер, който се оплакал от византийците: „Той се представил и казал, че е ломбард, гражданин от знатен род от Бари, принуден да напусне своята родна земя заради жестокостта на гърците³⁾“. Мелус скромно скрил факта, че в Бари е бил предводител на въстание срещу византийската власт, което продължило около година, преди да бъде потушено от византийската войска.

Съпротива срещу византийската власт в Южна Италия съществувала много преди това. Недоволството на богатите градски жители от наложените им данъци, които не оставали за нуждите на градовете, а изтичали към Константинопол или пък за поддържане на армията, която контролирала властта в техните градове, било демонстрирано по различни начини. То подготвило в немалка степен предстоящите събития⁴⁾.

Мелус убедил норманите да станат негови съюзници. Те се съгласили да му помогнат, при условие че първо ще се върнат в Нормандия, за да съберат още войници. Затова Гийом, който предава събитията изключително подробно, съобщава, че първият водач на норманите в Южна Италия е бил именно той.

След като успели да наберат военен контингент, норманите се върнали в Южна Италия и начело с Мелус се отправили към Апулия. Авторът предава този първоначален сблъсък с подробности и макар никъде да не е посочена конкретна дата, може да се предположи, че това вероятно се е случило „по времето на съвместното управление на Василий и Константин“⁵⁾, т.е. в периода 1017 – 1018 г.

Тогаващният катепан на византийските владения – Торникий, не успял да се справи успешно с опасността. Според Гийом в първия сблъсък между византийските войски, начело с Лъв Пакианий, и норманите край Аренула, близо до бреговете на Фортора, победата се изплъзнала и на двете страни. Впоследствие, когато се присъединил и Торникий с подкрепления, норманите успели да разбият византийците и да ги обърнат в бягство, а Лъв Пакианий бил убит. Торникий успял да се спаси с бягство, а Гийом характеризира с обидни епитети военните способности на византийците и ги определя като негодни за войници.

След тази загуба последвали още две. Виждайки невъзможността да се справят, от Константинопол изпратили нов катепан – Василий Воянис, с още армия. Той управлявал най-дълго византийска Италия, като успял да разбие норманите край Кана, откъдето Мелус се спасил чрез бягство. Гийом представя битката при Кана с едно изречение и се въздържа от коментар за случилото се.

След установяването на норманите на Апенинския полуостров, като техни лидери се наложили синовете на норманския дребен благородник Танкред Отвил. Най-големите му синове – Гийом Желязната ръка и Дрого, успели да се наложат като водачи, а най-известни станали Робер Гискар и Роже, които променили посоката на действие и завладели Южна Италия и Сицилия, стремежки се да консолидират властта около своята фамилия.

На 16 април 1071 г. норманите завладели последната византийска крепост на Апенинския полуостров – Бари. Водени от Робер Гискар, те съсредоточили усилия към изпълнение на неговата амбиция да завладее територии на Балканите. Всички западни автори, насочили своето внимание към историята на норманите в Южна Италия и Сицилия, изграждат образа на Робер Гискар като идеалния владетел – невероятен стратег, войник, справедлив управник – качества, присъщи на крал⁶⁾.

Отново от латинските извори за завладяването на Южна Италия и Сицилия Гийом от Апулия се оказва най-подробен, като последните две книги от неговото произведение са посветени изключително на войната с Византия. Интерес представляват причините и поводът за започването на война с Византия.

Въпросът, който възниква, е как Византия реагирала на норманската опасност. Възприета е политика, напомняща на императорското отношение към лангобардите преди царуването на Агилулф – империята не признава нашествениците и те нямат представители в Константинопол, които да представляват Робер Гискар, неговия лагер и другарите му⁷⁾. Отношението към норманите бързо се променя, след като начело застава Робер Гискар, и доказателство за това е кореспонденцията, която се води между него и Михаил Дука.

След завладяването на Бари през 1071 г. и до началото на инвазията на норманите на Балканите през 1081 г. Византия осъществява дипломатически контакти с норманския предводител на няколко пъти. Свидетелство за това са запазените и публикувани от Константин Сатас писма. Писмата са писани от Михаил Псел по поръчение на Михаил VII Дука. Заемайки поста на секретар на императора и министър, Псел написал две писма с предложения към Робер Гискар. Михаил Псел бил един от добрите политици и писатели, човек високообразован, учител, монах, външен министър, секретар на императорите, близък с патриарсите и благородниците в столицата на Византия. Той водел кореспонденцията на василевсите с владетелите от Изтока и Запада.

Писмата не съдържат нито дата, нито подпис, нито адресат и единствено сигурно е, че са били писани след смъртта на император Диоген IV, вероятно около 1072 – 1073 г.⁸⁾ Тези писма вече са били обект на позоваване от други изследователи, но с изключение на К. Сатас и В. Василиевски (последният основно се занимава с проблема на адресата), всички останали изследователи не им отделят голямо внимание⁹⁾. Сатас приема, че адресат на тези писма е Робер Гискар, докато Василиевски допуска, че това по-скоро е руският княз Вселовод Ярославич. Становищата на учените днес необоримо са насочени към това, че адресат на тези писма е норманският граф Робер Гискар. В първото писмо Михаил Дука заявява какво го е накарало да потърси съюз с Робер Гискар: „Три причини ме накараха, най-благородни и премъдри владетелю, да потърся вашето приятелство и да се обърна към вас с най-добри предложения. Първата е нашата еднаква истинска вяра, благородството на чувствата ти и накрая вашият благороден род. Абсурдно е, по мое мнение, личност, изповядваща една и съща религия като мен, надарена със сърце както праведно, така и съвършено, и показващ великолепието на дома си, да не сме дори обединени с приятелството и съгласие“¹⁰⁾. Впоследствие в писмото са изложени мотивите защо императорът търси съюз с Робер Гискар. Императорът не пропуснал да подчертае, че с желанието си да се сроди с Гискар, му оказва голяма чест: „На владетелите на другите народи считам, че е достатъчно да им пиша, за да ги уверя в моята обич, и те приемат за голяма чест това, че аз съм готов да споделя чувствата си и да поддържам мирни отношения с тях, вместо да подклаждам спорове и да водя война. Но за благороден и мъдър военачалник реших, че мога да направя нещо повече – да се обвържа с приятелство толкова съвършено, че никой в света да не може да го счупи“¹¹⁾. Изложението несъмнено е показател за дипломатическите и политическите намерения на императора.

След това идва и предложението на Михаил Дука да осъществи този съюз посредством женитбата между дъщерята на Робер и своя брат Константин: „Сега как ще осъществим този прекрасен брак? Аз искам да се създаде връзка и виждам една от вашите дъщери като жена на моя брат – императора Константин Порфирогенет, така че този величествен съюз да направи нашето приятелство, което ни обединява днес, неразруσιμο“¹²⁾.

В началото на книга IV Гийом от Апулия споменава, че след като е свален от власт, император Михаил Дука станал монах, неговият брат също бил изгонен, а „дъщерята на Робер оплаквала падението на съпруга си. Този нещастник бил принуден да иде в изгнание“¹³⁾, като това indirectly подкрепя твърдението в писмата, че предложен за жених е братът на императора.

Възниква колебание за кого точно се е омъжила дъщерята на Робер, защото Еме от Монте Касино също предава подробно сведението за събитието, макар и малко да се различава от тези на Псел и Гийом. В своята

„История на норманите“ в книга VII, глава 26, той изключително подробно описал разигралите се събития. След падането на Бари и превземането на цяла Апулия и Калабрия в Константинопол според него възникнала опасност от свалянето на Михаил Дука и след съвет от неговите приближени той изпратил посланици, които да преговарят за евентуален брак. Според Еме императорът предложил „дъщерята на херцога да се ожени за неговия син“¹⁴⁾. Робер, разбира се, бил поласкан от намеренията на императора, но той целял да получи максимална изгода от това предложение, затова първоначално отказал и върнал пратениците обратно в Константинопол. Това дава основание на някои историци да предположат, че като евентуални женихи за малолетната дъщеря са били предлагани както братът на императора, така и неговият син¹⁵⁾. Следващите пратеници на василевса вече били удостоени с положителен отговор и съюзът бил скрепен. Колия-Дермитцаки смята, че описаното от Еме е повлияно от последвалите събития – нахлуването на Балканите и войната с Византия от 1081 г. Тя смята, че отказ не трябва да се тълкува като единичен акт, а просто като дълги преговори¹⁶⁾.

Объркването вероятно идва и от това, че малолетният син на Михаил Дука се казвал Константин, но независимо от факта за кого се е оженила дъщерята на Робер, свалянето от трона на Михаил Дука дал повода, от който се нуждаел норманският херцог, за да започне война с Византия.

Също така от писмата можем да съдим за вероятно сродяване на предишния император Роман IV Диоген с една от дъщерите на Робер Гискар. Това показва връзките, които се установили между Византия и норманите в Южна Италия и Сицилия, като Михаил Дука коментирал и разликата между двата случая: „Ако търсиш такъв вид договор, както с управлявалия преди мен, и ако синът му е бил сгоден за едно от вашите момичета, разликата е огромна както за единия, така и за другия; защото няма нищо общо между узурпатор, който е станал император, и император по рождение, между императорското достойнство и абсолютната власт на един тиранин; тяхната власт не се основава на равни начала. Аз съм легитимен наследник на императорите, понеже аз получих наследяването на властта, докато той е потомък на чужда клонка, присадена на дървото на Ромейската империя. Бог, който е на небето, е съдия, източник на властта, която той използваше тиранично, а аз упражнявам много по-добре. Сега този съюз ще бъде за вас източник на гордост и радост и вашата дъщеря, считана за достойна за императорската кръв, легитимно ще носи своята титла и ранг“¹⁷⁾.

Сродяването с Робер Гискар се превръща във важна външнополитическа цел на византийските императори. Интересен аспект на византийската дипломатия в този момент представлява уметелното използване на уговарянето на династичен брак като дипломатически ход за успокояване на напрежението, възникнало по границите на империята.

Византия е изгубила битката при Манцикерт със селджуките, година по-късно се е лишила и от последната ромейска крепост в Италия, а освен това през 1072 г. избухва и въстанието на Георги Войтех и Константин Бодин. Всички тези събития наложили да се сключи съюз с норманите и Робер Гискар, който би могъл да се възползва от създалата се ситуация и да пристъпи към изпълнение на стремежа си да нахлуе на Балканите.

Гискар, макар и да показал надменност с първоначалния си отказ, също имал нужда да легитимира властта си над новите владения. Също така ролята му на лидер на норманите често пъти била оспорвана от норманските барони и той многократно бил зает да потушава бунтовете им. Във второто писмо Михаил Дука призовавал Робер Гискар да зачитат взаимно интересите си: „Този съюз е необходим и за двамата ни и на принципа на взаимното благо трябва да отъждествяваме съответните интереси, да третираме властта на всеки един от нас като своя собствена, а не да чакаме да го направим, когато сключим този съюз, но да го считаме за най-съвършения съюз дори преди влизането в сила и да направим един вид взаимен знак на приятелство и съгласие“¹⁸⁾. Това пожелание показва по-скоро притеснението на ромейския владетел и издава вероятно намерението му да се позове на съюза при един възникнал конфликт – вътрешен или външен.

Така тези две писма, в които се правят уговорките за брачните съюзи, предвиждани от Робер Гискар, му дават аргумент впоследствие и да обяви война на Византия, след като Михаил VII Дука е детрониран от Никифор III Вота ниат през 1078 г. Без съмнение, когато Михаил VII Дука подписал тези писма, не си е представял, че дава оръжие в ръцете на амбициозния нормански военачалник, който ще ги използва като претекст за военна инвазия във вътрешността на империята¹⁹⁾.

За да легитимира своята власт, Никифор се оженил за съпругата на Михаил и осиновил неговия син Константин, но на свой ред, управлявал само три години – до 1081 г., когато бил свален от Алексий I Комнин. С неговото възшествие бил спрял упадъкът на империята, започнал след смъртта на Василий II, и било сложено началото на една династия, която ще остави следа в историята. Алексий Комнин и неговите наследници ще се сблъскат с агресивността на норманите и династията, която ще основе Робер Гискар.

Освен формалното възмущение от проваления брак съществували и дълбоки причини Робер Гискар да нахлуе на Балканите и да обяви война на Византия. Същинските основания били сериозните териториални претенции и амбиции спрямо Византия не само от стремеж за разширяване на норманската власт, но и на влиянието на Римската църква, тъй като норманите били васали на Папството. Схизмата от 1054 г. дава удобен повод да се формулира негативно отношение към противника и от двете страни²⁰⁾.

Със самото си встъпване във власт Алексей бил принуден да воюва с Робер Гискар и норманите, които започнали инвазия срещу империята на Балканите под претекст, че опитват да възстановят законния владетел Михаил VII Дука. Най-пълни сведения за започването на войната дава Годофредо Малатера, който в своето произведение отделя голямо внимание на събитията, довели до започването на инвазията. Според него в Апулия се появил човек, представящ се за сваления император и искащ помощ, за да се върне на престола. Годофредо Малатера се отнася с известен скептицизъм към неговите претенции, макар че формално подобна поява би съответствала на уговорките между него и Гискар. И макар да е наясно, че вероятно става дума за измама, той описал случая, който дал възможност на норманския военачалник да намери отдавна търсения повод за война. Той коментира причините за свалянето му от трона: „Това престъпление беше извършено само защото той избрал дъщерята на херцога за жена на своя син. Нещо повече, неговият син бил жестоко кастриран и изгонен в изгнание до края на неговия живот, за да няма надежда за него да възстанови двореца и да отгледа деца от такава позорна жена²¹⁾“. Годофредо Малатера не е запознат с действителността, защото синът на Михаил всъщност е сгоден за дъщерята на Алексей Комнин – Анна, през 1091 г. Това не би било възможно със сигурност, ако той е бил кастриран. Тази версия несъмнено е била необходима, за да се обясни враждебността на норманите към ромеите. Годофредо говори открито за измамата: „Имаше по това време определени хора в компанията на херцога, които били служили за определено време в двора на император Михаил и били запознати с неговото лице, които казвали, че този не прилича или в най-добрия случай прилича много малко на Михаил, този, когото те познават. Те твърдели, че този Михаил лъжел херцога, за да получи дарове²²⁾, но Робер не се вслушвал в техните обяснения, а имал собствени планове да се възползва от претенциите на този самозванец да нахлуе във Византия, особено след отпадането на възможността дъщеря му да получи високата титла. Гийом от Апулия също определя Михаил като самозванец, макар да не говори така открито като Годофредо Малатера за планове на Робер да използва това²³⁾.

Интересно е защо Робер Гискар изчакал няколко години, за да нахлуе във Византия, след като събитията, които му дават повода, се случват през 1078 г. Това вероятно е така защото по същото време неговата власт в Южна Италия е подложена на натиск от избухнал бунт, започнат от Йордан – графа на Аверса, и това не му позволило да предприеме действия. Този бунт бил изключително добре организиран и вероятно бил подкрепен от папството²⁴⁾. Едва след като успял да потуши бунта и да възстанови властта си отново, Робер Гискар предприел подготовка за нахлуването си във Византия. Никифор Вотаниат, свалил предишния император, на свой ред, бил свален от Алексей Комнин и това вдъхнало допълнително увереност за успех. Освен това още от края на

1080 г. и началото на 1081 г. Гискар методично организира своите планове за нападение както чрез подкрепата за мнимия император, така и чрез съюз с папа Григорий VII²⁵⁾.

През май 1081 г. от пристанището на Отранто заминала основната войска, начело с Робер Гискар. Преди това неговият син Боемонд завладял пристанищния град Валона на отсрещния бряг, който флотът и армията използвали като морска база. Боемонд направил неуспешни опити да овладее и остров Корфу.

С пристигането си Робер Гискар и остатъкът от армията превзели Касополи, както и целия остров Корфу. След това той се прехвърлил на албанския бряг и превзел още няколко крепости.

Основната цел на Робер Гискар била превземането на град Дирахиум – център на византийската власт на Западните Балкани. Алексей Комнин бил принуден да сключи договор с Венеция, която се задължила да осигури флота в замяна на търговски привилегии. Алексей бил опитен военачалник и разбрал, че без да блокира връзката между Балканите и Южна Италия, победата би била трудна. От своя страна, венецианците също имали изгода, тъй като освен привилегиите те получавали възможност да се справят с един потенциален противник, който при евентуален успех би затворил Адриатическо море и би поставил техните търговски амбиции под заплаха.

Венецианците, по сведенията на Малатера, пристигнали няколко дни по-рано и след завързалата се първа морска битка, която продължила цял ден, те поискали примирие и да се предадат на следващия ден според условия, определени от норманите. След като норманите се върнали в лагера, според автора цяла нощ пирували, а венецианците се подготвяли за последващите военни действия и поправяли корабите. Всичко това станало без знанието на Робер Гискар, а когато на следващата сутрин трябвало да бъдат определени условията по предаването, венецианците организирали изненадващо нападение и успели да влязат в Дирахиум, както отбелязва Малатера „...за голям срам и стратегическо неудобство“²⁶⁾. Веднъж успели да проникнат в града, те си подсигурили придобиването на известно количество гръцки огън. Както съобщава и авторът, посред нощ венецианците започнали нова морска атака, въоръжени вече с известния гръцки огън, който им позволил да потопят един от корабите на противника. Норманите успели да организират контраатака и да потопят кораб на венецианците. Малатера предава ситуацията кратко и ясно: „Нашите мъже бяха уплашени от „гръцкия огън“ на венецианците и венецианците бяха уплашени от жизнеността на нашите мъже. Венецианците се върнаха в градското пристанище, откъдето бяха дошли, докато нашите мъже останаха там, където първо дебаркираха“²⁷⁾. Блокадата продължила и едва с настъпването на октомври византийските войски се придвижили към обсадения Дирахиум. Когато разбрал, че войските на императора били в непосредствена близост, Робер Гискар запалил корабите си, за да

не може войниците му да се изтеглят при вида на многочислената византийска армия. Сведението на Малатера не се потвърждава от Гийом от Апулия, който предава първите сблъсъци с венецианците малко по-различно: „Венецианците, които бяха много по-опитни в този вид война, нападнаха стремително. Флотът на херцога беше ужасен и избяга обратно в пристанището. Така приключи битката. В продължение на три дни венецианците атакуваха пристанището на разсъмване и предизвикваха корабите на Робер на бой. Мъжете от Рагуза и Далмация, които придружаваха херцога, покриха морето със стрели, но не посмяха да изведат своите кораби много далеч от пристанището. Пристанището беше защитено от близките лагери. Венецианците срязаха въжетата на някои кораби и ги завлякоха далеч от брега, но това не се отрази на непоколебимата смелост на херцога“²⁸). Това сведение се различава с предаденото ни от Малатера, който определено симпатизира на норманите, а и Гийом не споменава за използването на гръцки огън. Друга интересна информация у същия автор се отнася до участието на военни подкрепления от Далмация, и по-специално от Рагуза (Дубровник), на страната на норманите. В този период градът се намирал под норманско влияние. Гражданите на Рагуза, без съмнение, се включили във военните действия не защото били враждебно настроени срещу Византия, с която традиционно имали добри търговски отношения, а за да се противопоставят на своя търговски съперник – Венеция. В този конфликт двата търговски града застанали един срещу друг и това дало икономически привкус на водените военни действия, макар търговските отношения да останали на заден план. След това събитие Гийом дава сведение, че крайбрежните острови въстанали срещу властта на Робер. И двамата автори са единодушни, че армията на Алексий Комнин била огромна и че в нея участвал прочутият варяжки отряд, а Гийом споменава и за участието на селджуки.

На 18 октомври 1081 г. започнал поредният сблъсък, този път на бойното поле. В началото норманите претърпели загуби и отстъпили, но грешка на варяжкия отряд довела до суматоха сред войската на византийците. Наемниците на Алексий се укрили в църква близо до бойното поле, където впоследствие били избити. Притеснен от развитието на събитията, императорът побягнал, а след него и цялата му армия. Като плячка за Робер Гискар и норманите му останал целият византийски лагер. Византийците понесли по-тежки загуби в сравнение с норманите.

Алексий Комнин безспорно бил добър стратег, но бил подведен от недисциплинираното преследване на врага – огромна грешка, отбелязвана в редица стратегикони. Императорът не успял да се справи и с норманската тежка конница, която лесно минавала през редиците на неговата войска. В следващите си битки с норманите ще се старее да не допуска тази грешка²⁹).

Битката край Дирахиум може да се разгледа като типичен пример как норманската военна тактика успява да се приложи успешно срещу армия с

различен манталитет и концепции за водене на война, развити посредством стратегикони. Норманите прилагали в началото на сражението тактика на привидното отстъпление, а византийците били неподготвени за последващата изненадваща контраатака. Макар да разполагали с военни наръчници, византийците подхождали високомерно към противниците си и това довело до тяхното поражение³⁰⁾. След победата и настъпването на зимата Робер Гискар построил укрепление срещу Дирахуим, където неговите войници да прекарат зимата. Разказът и на двамата нормандски автори е категоричен – превземането на Дирахуим става с измама. Според тях един благороден венецианец, който имал дразга със сина на дожа, бил склонен срещу обещание за женитба с една от племенничките на Гискар, да спусне въже от една от кулите, към която бил зачислен да охранява, и по този начин норманите успели да влязат в града. На сутринта, когато обсадените разбрали, че норманите вече са в града, започнали сражения. Част от венецианците успели да се спасят чрез бягство, а друга били заловени. Сред пленените бил и синът на дожа. Така благодарение на хитростта на Робер Гискар и без фронтална атака срещу защитниците на града Дирахуим бил превзет.

След този успех Робер Гискар започнал да разширява територията на атаките си, насочил се към Кастория, която била охранявана от три хиляди варяги, поставени там от император Алексей. Те предали града, а след това този пример бил последван и от по-малките крепости. Както отбелязва Малатера, поради успешните действия и невъзможността да се даде адекватен отпор на нашествието „страхът от Робер накара цялата империя да трепери по целия път чак до Константинопол“³¹⁾.

Известна помощ за Византия било нахлуването на Апенините на немския император Хайнрих IV, като реакция на конфликта му с папа Григорий. Според задълженията си, поети с договора за мир от Мелфи от 1059 г., с който норманите станали васали на папата, те се обвързвали да защитават Папството. Така с напредването на германската армия и обсадата на папата Робер трябвало да се изтегли от Балканите и да окаже помощ на своя сеньор. Той разделил армията си и оставил военни части на полуострова под командването на своя син от първата си жена – Боемонд.

Нито Гийом от Апулия, нито Малатера съобщават за евентуална намеса и уговорки на дипломатическо ниво между Хайнрих и Алексей, които да целят, от една страна, да се отслаби атаката на Балканите, а от друга – да улеснят германския император при навлизането му в Италия. Факт е обаче, че действията на германския император успокояват положението и отслабват натиска на норманите върху Византийската империя.

С част от своята войска Робер успял да се прехвърли в Италия с два кораба, да събере от там допълнителна армия и да проведе решително сражение. След поражението на немския император Гийом споделил: „Така беше, че той

победи по едно и също време двамата най-велики владетели в света – германския крал и могъщия владетел на Римската империя. Последният се втурнал в бой и там бил победен, а другият бил завладян само от страх пред неговата репутация^{“32)}.

След първоначалните поражения и загуби на крепости византийците съумели да дадат отпор и постепенно започнали да възстановят териториалната цялост на империята отпреди инвазията. След връщането на Робер в Италия Малатера вече не дава подробни сведения за военните действия на Балканите. Такива можем обаче да открием у Гийом, който описва подробно ситуацията, която наставя на Балканския фронт.

След падането на Дирахиум и поражението край града Алексий укрепил своите позиции край Янина, но поради лошите атмосферни условия и настъпилата мъгла норманите, вече под предводителството на Боемонд, успели да изненадат отново византийската армия. След кратка битка ромеите се изтеглили от позициите си, а според Гийом Алексий се укрil в Солун.

След този успех Боемонд обсадил Лариса. Там се завързало кратко сражение, в което първоначално армията на Алексий имала превес, но впоследствие, както изтъква и Гийом, в атака срещу императора се насочил лично Боемонд. За последвалите събития Гийом съобщава, че въпреки отстъплението на византийската армия Боемонд по неизвестни причини не продължил атаката, а предпочел да се оттегли в планините, за да подготви следващия си ход. Всъщност причината за тези негови действия най-вероятно би могла да бъде или някакъв срив в армията, или пък норманите въобще да не са надвили в битката и отстъплението на византийците да е било тактическо. Алексий се възползвал от отсъствието му и приближил до лагера на Боемонд край Лариса, където била оставена пехота вероятно да охранява лагера. Той съумял да разбие охраната и да прибере плячката, която норманите били събирали в хода на инвазията. Гийом отбелязва: „Пратеник избързал до хълмовете, за да занесе новината за катастрофата на Боемонд, който (понеже считал себе си за победител) оплакал загубата на част от армията си. Както и да е, той не бил ни най-малко уплашен и се опитал да обедини своите разпръснати части“^{“33)}. Всичко това говори, че Боемонд считал себе си за победител, но коментарът на историка оставя впечатление, че норманите за първи път били понесли поражение, което можело да преобърне изхода на инвазията. Всичко това се случило по времето, когато Робер Гискар бил в Италия и печелел войната с германския крал.

Въпреки поражението норманите успели да победят в следващо сражение отново край Лариса, но поради плячкосаната земя и липсата на храна в околностите на града не можели да си позволят обсада. Боемонд бил способен пълководец, но се налагало да прекъсне напредъка на норманската армия и да консолидира позициите си около Янина. Въпреки двете победи над Алексий Кастория била загубена за норманите.

В крайна сметка, императорът възстановил своята власт в Тесалия, като това бил първият обрат от началото на норманската военна кампания на Балканите³⁴⁾. Благодарение на глада, който върлувал в града, венецианците отново си върнали Дирахуим – важен град за присъствието на норманите на Балканите³⁵⁾. Властта им продължила кратко поради невъзможността да превземат цитаделата, защитавана от силния нормански гарнизон, и заради слуха, че Боемонд се завръща.

След победата си в Италия Гискар отново се прехвърлил на Балканите с своя втория си син Роже Борса и сто и двадесет бойни кораба. Робер съединил новите сили с останалите си войски на Балканите и с настъпване на благоприятно време влязъл в морска битка с обединения флот на венецианци и византийци. Макар Гийом да не споменава техния брой, създава се впечатление, че корабите на противниците превъзхождали по брой тези на норманите: „Гърците доведоха огромен брой галери в боя. Венецианците се довериха на девет дълги триреми, които отлично знаеха, че са пригодени за бойни действия³⁶⁾“. Въпреки превъзхождащия ги брой кораби и след първоначалния устрем на венецианци и гърци отново се проявила тактическата съобразителност на Робер Гискар, представен като велик пълководец и стратег. Очевидно е пренебрежителното отношение на Гийом към военните качества на гърците – един трафарет, използван и от западните извори по-късно: „Гърците не били в състояние да устоят на тази атака и се разбягали в объркване, както правят птиците, които не се осмеляват да се съпротивляват на орела, или дивите зайци, които са принудени да спринтират далеч със страх да не би да бъдат сграбчени в ноктите и да станат храна за ненаситния клюн³⁷⁾“.

Изоставени в морската битка, венецианците претърпели поражение, част от корабите им били потопени, а друга част – пленени. В поредната си битка с византийската армия Робер Гискар отново излязъл победител. След победата корабите му и войската били разквартирувани на Корфу в очакване на зимата, а самият той се оттеглил във Вонича. Гийом споменава, че през зимата норманите имали проблеми със студа и много от тях страдали, а някои дори измрели. Боемонд също се разболял и се върнал в Италия с позволението на баща си.

С идването на пролетта Робер отново приготвил своя флот и армия за поредната инвазия на Балканите, като идеята му била да помогне на сина си да завладее Кефалония. По време на подготовката на армията той бил повален от треска, но все пак успял да пристигне в лагера на сина си, където умрял. Това е описанието, което ни оставя Гийом. Малатера не съобщава подробности около смъртта на Гискар, докато Ордерик Виталис в своята история намеква за насилственото прекратяване на живота му с участието на жена му Сикелгайте (майката на Роже) и отрова³⁸⁾.

Така загинал пълководецът, който успял да разбие армиите на германския император и на византийския василевс. След неговата смърт Византия

за кратко навлиза в един относително спокоен период, защото Роже Борса е ангажиран в борба за наследството си с Боемонд. Смъртта на Робер Гискар слага край на мечтата на норманите за Балканите поне за кратък момент.

Въпреки всичко империята ще гледа с подозрение на норманите и техните мотиви, когато те се включват в Първия кръстоносен поход за отвоюване на Светите земи.

БЕЛЕЖКИ

1. Bouet, Pierre – 1000 – 1100: la conquête. In: Les normands en Méditerranée aux XI – XII siècles, Caen, 2001. Авторът изброява няколко етапа, през които минават норманите в завладяването и установяването на своята власт в Южна Италия и Сицилия, като поставя и условно хронологични граници за всеки един етап.
2. Amatus of Montecassino. The History of the Normans. tr. by Prescott N. Dunbar, revised with introduction and notes by Graham A. Loud, (Woodbridge: Boydell, 2004), Book 1, chapter 17 – 19. След битката и победата на норманите принцът и жителите на Салерно ги умолявали да останат и да защитават християните. Норманите отказали и се върнали в Нормандия, където започнали да организират свои съмишленици, за да се върнат в Южна Италия.
3. William of Apulia. The Deeds of Robert Guiscard, tr. by Graham Loud in http://www.leeds.ac.uk/arts/download/1049/the_deeds_of_robert_guiscard_by_william_of_apulia, Book I,
4. Taviani-Carozzi, Huguette – La terreur du monde, Robert Guiscard et la conquête normande en Italie, Édition Fayard, Paris 1996, p. 139. Кароци изброява предишните опити и подробно се спира на въстанието на Мелус, както и на неговото потушаване.
5. William of Apulia, Book I.
6. Гагова, Кр. (2014). Робер Гискар срещу двама императори – *Realia Byzantino-Balcanica*, Сборник в чест на 60-годишнината на проф. Христо Матанов, Тангра ТанНакРа, София, с. 320.
7. Lounghis T. C. (1980). Les ambassades byzantines en Occident depuis la fondation des Etats barbares jusqu'aux Croisades (407 – 1096), Athènes, p. 236.
8. Deux lettres inédites de l'empereur Michel Ducas Parapinace a Robert Guiscard et publiées par Constantin Sathas, (Extrait de l'Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques en France – Année 1874), PARIS, MAISONNEUVE ET CIE, LIBRAIRES-EDITEURS, quai Voltaire №15, 1875, p.1.
9. Kolia-Dermitzaki, Athina, Michael VII Doukas, Robert Guiscard and the Byzantine-Norman Marriage Negotiations in *Byzantinoslavica*, Revue internationale des études Byzantines, Tome LVIII (1997) Publiée par l'Institut slave de Prague sous la direction de Vladimir Vavrinek, Prague 1997 p. 253.

10. Deux lettres inedites, p.17.
11. Deux lettres inedites p.17 – 19.
12. Deux lettres inedites, p. 19.
13. William of Apulia Book IV.
14. Amatus of Montecassino, p. 176.
15. Loud, Gr. (2000). The Age of Robert Guiscard: Southern Italy and the Norman Conquest, Harlow Longman/Pearson Education, p. 211 – 212.
16. Kolia-Dermitzaki, Athina, p.256.
17. Deux lettres inedites, p. 19 – 21.
18. Deux lettres inédites, p. 28
19. Kolias, G. (1966). Le motif et les raisons de l'invasion de Robert Guiscard en territoire byzantin, Byzantion 36, p. 430.
20. Гагова, Кр., цит. съч., с. 322.
21. Geoffrey Malaterra, The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of his Brother Duke Robert Guiscard, ed. and tr. K. B. Wolf, University of Michigan Press, Michigan 2005, p.144.
22. Geoffrey Malaterra, p. 145.
23. William of Apulia, Book 4.
24. Norwich, John Julius, The Normans in Sicily: The Normans in the South 1016-1130 and the Kingdom in the Sun 1130 – 1194, Penguin Books, 1992, p. 217.
25. Savvides, Alexios G.C. – Byzantino-Normanica: The Norman Capture of Italy (to A.D. 1081) and the First Two Invasion in Byzantium (A.D. 1081 – 1085 and 1107 – 1108), Dudley, MA: Uitgeverij Peeters en Departement Oosterse Studies, 2007, p. 39 – 40.
26. Geoffrey Malaterra, p.156.
27. Geoffrey Malaterra, p.157.
28. William of Apulia, Book 4.
29. Haldon, J. (2000). The Byzantine Wars. Stroud, Gloucestershire Tempus Publishing, p. 191.
30. Theotokis, G. (2014). The Norman Campaigns in the Balkans 1081 – 1108 AD, The Boydell Press, p. 158 – 159.
31. Geoffrey Malaterra. p.157.
32. William of Apulia, Book 4.
33. William of Apulia, Book 5.
34. Russo, L. (2012). L'espansione normanna contro Bisanzio (secoli XI – XII) in: “Scritti offerti dal Centro Europeo di Studi Normanni a Mario Troso”, a cura di G. Mastrominico, Ariano Irpino (AV), p. 210.

- 35. Aubé, P. (2006). Les empires normands d'Orient, Édition Perrin, Paris, p.86
- 36. William of Apulia, Book 5 .
- 37. William of Apulia, Book 5.
- 38. Orderic Vitalis. The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis, ed. M. Chibnall, vol. IV, Clarendon Press, Oxford 1969-80, Book VII, 7 iii 187, p. 38.

FIRST NORMAN INVASION OF THE BALKANS (1081 – 1085) AND DIPLOMATIC ACTIVITIES OF THE BYZANTINE EMPIRE

Abstract. The article examine the first Norman invasion of the Balkans (1081 – 1085). The focus is on the diplomatic reaction of the Byzantine Empire to the Norman danger. The unsuccessful attempts to negotiate a Norman-Byzantine alliance are analyzed. The key moments of the military campaign of Robert Guiscard in the Balkans are highlighted.

✉ **Mr. Ivan Simov, PhD student**
University of Sofia
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: ivan_simov@abv.bg